

Міністерство освіти і науки України
Інститут української мови НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Філологічний факультет

Кафедра сучасної української мови

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СИНТАКСИСУ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Матеріали Міжнародної наукової конференції,
присвяченої 110-річчю від дня
народження професора Іларіона Слинька

16–17 червня 2022 р.

Чернівці

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2022

УДК 811.161.2'367(08)

A 437

Актуальні проблеми синтаксису : сучасний стан і перспективи дослідження : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження професора Іларіона Слинька (Чернівці, 16-17 червня 2022 р.) / за ред. С. Т. Шабат-Савки. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 246 с.

ISBN 978-966-423-718-2

Actual problems of syntax: current status and prospects of research : materials of the International scientific conference dedicated to the 110th anniversary of the birth of Professor Hilarion Slinko (Chernivtsi, June, 16-17, 2022) / resp. ed. S. T. Shabat-Savka. Chernivtsi : Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, 2022. 246 p.

Редакційна колегія:

Світлана Шабат-Савка, доктор філологічних наук, професор;

Іванна Струк, кандидат філологічних наук, асистент;

Наталія Шатілова, кандидат філологічних наук, асистент.

Тези доповідей надруковано в авторській редакції.

У збірнику представлено матеріали Міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми синтаксису: сучасний стан і перспективи дослідження», що відбулася 16–17 червня 2022 р. на філологічному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича з нагоди 110-річчя від дня народження професора Іларіона Слинька.

Для науковців, учителів, студентів – усіх, кого цікавлять актуальні питання синтаксичної теорії, аспекти функціонування різнорівневих мовних одиниць у дискурсивно-жанрових формах української мови, проблеми лінгвостилістики та лінгвоперсонології.

The materials of the International Scientific Conference «Actual Syntax Problems: Current Status and Prospects of Research» that was held on June 16–17, 2022 at the Faculty of Philology of Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych on the occasion of the 110th anniversary of Professor Hilarion Slinko are presented in this collection.

For scientists, teachers, students – all who are interested in current issues of syntactic theory, aspects of the functioning of multilevel language units in discursive-genre forms of the Ukrainian language, problems of linguistic stylistics and linguistic personology.

ISBN 978-966-423-718-2

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2022

Теслицька Г. Синтаксична категорія відокремлення як актуалізатор ад'єктивних компонентів у структурі простого речення	199
Тележкіна О. Зображально-виражальні засоби в синтаксичній палітрі поетичного мовосвіту анатолія перерви	201
Ткач Л. Праці професора І. І. Слинька з історичного синтаксису української мови як носій культурної пам'яті в українській філології....	203
Томусяк Л. Експресивізація дуплексивів	206
Турко О. Порядок слів у реченні української мови як наскрізне синтаксичне поняття.....	208
Федурко М. Повість Осипа Турянського «Поза межами болю» крізь призму її синтаксичної організації.....	207
Федурко О. Прислівники на -о (-е) у вториннопредикатній функції..	212
Ципердюк О. Синтаксична організація проповідницького тексту	214
Цуркан М. Еліптичні неповні речення як засіб стилізації розмовності в мовотворчості Марії Матіос.....	216
Шабат-Савка С. Лінгвокреативність у синтаксисі: комунікативно-дискурсивний контекст	218
Шабат-Савка С., Капаці А. Функційний обшир етикетних висловлень в українськомовному фатичному дискурсі	220
Шатілова Н. Конструкції семантико-синтаксичного паралелізму в мовно-образній системі поетичного тексту.....	222
Шинкарук В. Особливість МД-структур зі з'ясувальними відношеннями ускладненої будови.....	224
Шрамко Р. Речення з предикатами стану / ставлення суб'єкта як маркери мовної особистості Ольги Кобилянської: прагмарелевантний вимір	226
Шутак Л., Навчук Г. Категорійний словотвір у контексті творення предикатних / непередикатних синтаксичних структур	229
Юсікова О. Фразеологізми з семантикою способу дії у говірках Закарпаття: синтаксичний аспект дослідження	231
Ткач Л., Закутня А., Мойсюк Т. Засоби стилістичного синтаксису в текстах української реклами	233

СИНТАКСИЧНА КАТЕГОРІЯ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЯК АКТУАЛІЗАТОР АД'ЄКТИВНИХ КОМПОНЕНТІВ У СТРУКТУРІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Галина Теслицька

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри сучасної
української мови Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
g.teslitska@chnu.edu.ua*

Потреба в актуалізації компонентів семантико-синтаксичної структури речення зумовила функціонування синтаксичних конструкцій, основна мета яких – увиразнення інформативної значущості повідомлюваних явищ дійсності. До їх кола належать різноманітні ускладнювальні компоненти, що порушують лінійну цілісність реченнєвої структури, – вставлення, відокремлення, однорідність тощо.

У плані змісту відокремлення – спосіб трансформації розгорнутої пропозиції в напівзгорнуту, що виражає додаткове повідомлення, доповнює предикацію у фразі, репрезентує вторинну предикацію. У плані вираження відокремленню притаманне порушення «зв'язного» синтаксису, яке передусім виявляє інтонація (паузи, зміна тону й темпу).

Ведучи мову про відокремлення як синтаксичне явище, дослідники сходяться на думці, що це багатоаспектний мовний феномен, вияв «внутрішньореченнєвого аналітизму». У функційно-стилістичному аспекті відокремлення розглядають як виразне стилістичне явище вербальної комунікації, засіб актуалізації комунікативно значущої інформації, мовної економії, посилення експресивності та виразності висловлення.

Слова чи словоформи в українській мові мають потенційну здатність трансформуватися в предикативний член, а службові частини мови, інтонація, відокремлення, порядок слів тощо увиразнюють семантику потенційних предикатів щодо основних або вторинних синтаксем, спільно виформовуючи згорнуту пропозицію.

Відокремленому ад'єктивному компоненту притаманні ознаки, що унаочнюють специфіку синтаксичної позиції в реченні та синтаксичного значення відокремленого компонента.

Зокрема, прикметники й віддієслівні деривати (дієприслівники, дієприкметники), будучи наслідком позиційних переміщень предикатів дії в межах речення, частково нейтралізують вихідну семантику дії і спричиняють значеннєві нашарування інших частин мови. Це дає підстави для дослідження відокремлених компонентів, які створюють потенційну предикативну ситуацію, не як процесу виокремлення другорядних членів у відокремлення, а як уведення певного компонента до базового речення, у якому він виконує іншу функцію, ніж традиційні другорядні члени. Тобто мова йде про один чинник – здатність відокремлених конструкцій «нарощувати глибину речення, створюючи перспективу його розгортання», а також збагачувати речення додатковим логіко-синтаксичним значенням причини, мети, умови, допусту, часу дії, наповнювати просте ускладнене речення певним стилістичним (функційним) забарвленням. Наприклад: *Нащо стежки, заплутані й нерівні?* (В. Васкан) // *Нащо стежки, якщо вони заплутані й нерівні?*; *Птиця якась, приваблена світлом, пустилася летіти до вікна* (Б. Лепкий) // *Птиця якась пустилася летіти до вікна, бо світло привабило її*; *Магда, тоді ще зовсім юна, хотіла переметнутися в село на Подністров'ї* (В. Китайгородська) // *Коли Магда була ще зовсім юною, хотіла переметнутися в село на Подністров'ї* тощо.

Отже, відокремлення – це не ізоляція, не відмежування від ядерної структури, а спосіб установлення специфічного (напів-предикативного) зв'язку з нею. Актуалізаційну функцію відокремленої конструкції можна розкрити лише за умови розгляду змістових і структурних (внутрішніх і зовнішніх) синтаксичних зв'язків між компонентами простого ускладненого речення.